

Premi d'Honor de les Lletres Catalanes 2009
Laura Borràs Castanyer

Construir un país és sempre una tasca difícil i quan, a més, s'ha de fer des d'una situació d'anormalitat, de subordinació, de pressió cultural i lingüística, llavors es converteix en una empresa quasi titànica. Els Premis d'Honor de les Lletres Catalanes representen una baula simbòlica fonamental en aquest camí de normalització cultural i de reconeixement a l'exemplaritat de la tasca intel·lectual de persones que han “contribuït de manera notable i continuada a la vida cultural dels Països Catalans”, com resen les bases del premi. En aquest sentit, més de 40 anys de premi (la Junta d'Òmnium Cultural el va instituir l'any 1969) constitueixen sens dubte tota una fita. La persona en qui recau enguany el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes juga un rol determinant en aquesta comesa que podria ser definida, en el seu cas, a partir d'un programa ètic d'actuació que inclou l'honestat, la constància, l'exemplaritat i el valor, al costat de la ciència, el magisteri, la integritat i la bonhomia com a cartes de presentació.

La feina diària del guardonat està directament relacionada amb la convicció amb què treballa i amb la intensitat de la seva dedicació. Una dedicació a la llengua. Al país. La matèria primera de la seva producció són les paraules, és el català. En la seva dimensió més física, més literal, si es vol, també en la més intangible. Amb tot, si el Premi d'Honor sempre ha trobat en la seva imponent nòmina una inqüestionable lleialtat als qui ens salven els mots i la memòria, avui novament aquest compromís esdevé centralitat en el guardonat.

Llengua i literatura. Normativa i dissidència. Compromís i mestratge. Escenaris tots en què s'ha desenvolupat com un tot integrat. Perquè com el seu admirat Coromines, que, a parer seu, barreja la ciència pura amb l'anècdota, fa temps que es va adonar que són les coses mateixes que realment estan barrejades: la llengua, la cultura, les emigracions, l'economia, la pàtria, la història, l'Estat, els pronoms febles, la geografia, l'etimologia, els conflictes de parella, els divertits jocs de paraules, les enveges, la fonètica, l'amor i l'odi” (frag. *Discurs Honoris Causa*).

La llengua. Un tot. Una raó de ser, d'estudiar, des de totes les perspectives. Perquè, com afirmava recentment, des dels seus primers estudis el van colpir les colossals figures poètiques, però també el lèxic potent, senyorívol i miraculosament rescatat de Verdager. I en una reflexió que agrupa ètica i estètica és capaç d'afirmar que a Verdager,

“al seminari de Vic, no li va ensenyar ningú aquella llengua, aquella literatura, aquella cultura que hi havia al darrere de la paraula: a ell només li ensenyaven la llengua castellana, les llengües clàssiques i les figures retòriques lligades a aquestes llengües. El miracle, doncs, se'l va haver de fer tot sol, contracorrent i contragovern: contra un govern que l'havia eliminat, a ell i al seu país, de la

vida noble de les lletres i de la història. Exactament igual com em va passar a mi i a tots els de la meua generació i de moltes altres generacions, anteriors i posteriors. Verdaguer es basquejava per rescatar i actualitzar la tradició catalana, alhora que estudiava pel seu compte la llengua” (frag. Discurs *Honoris Causa* 2009).

Ell també. Sempre. De manera persistent, indòmita, tenaç. I el que presenta un mèrit indiscutible és que essent la llengua un escenari de voluntat de canvi, d’una banda, i d’immobilisme, de l’altra, de queixa, de suggeriment, de polèmica perpètua, a ell mai no li ha fallat la convicció. Mai no s’ha arrecerat en una posició neutra, no conflictiva. I això que ha dubtat i que ens llega el benefici del dubte com a mètode científic.

És un home de reflexió –les seves contribucions ens han enfortit com a parlants, ens han il·lustrat com a filòlegs, han establert càtedra com a lingüista o com a membre de l’Institut d’Estudis Catalans, com a gramàtic-, però també és un home d’acció i ens ha educat com a estudiants, ens ha ensenyat a pensar i a repensar-se críticament. A modificar posicions, a reformular teories, a escoltar el batec de la llengua en el dia a dia i a actuar en conseqüència. Compromès, decidit i valent el guardonat d’enguany parla clar i català, aquesta llengua que tant estima i per a la qual ha treballat incansablement. La seva clarividència respecte de la nostra història li permet de tenir una voluntat política i cultural ambiciosa i una diàfana voluntat de mantenir la llengua catalana. La defensa de la llengua des de la construcció de la normativa és una qüestió capital, molt difícil, no sempre agradable i entesa per tothom. Per això cal una voluntat especialment clara i ferma. I els seus posicionaments directes, desacomplexats, realistes i formulats des de la palestra d’una mirada que va de la part –els fets concrets i les qüestions particulars- al tot –l’exigència descriptiva de la gramàtica, la llengua com a sistema- estan lluny de qualsevol ombra de folklore o de sentimentalisme i han estat sempre compromesos i lúcids.

El seu inconformisme, la seva dedicació infatigable i la seva manera de predicar amb l’exemple l’han portat a sotmetre a crítica o a reflexió qualsevol aspecte de la doctrina quan ho ha considerat científicament oportú, contravenint qualsevol *establishment*, amb el rigor i la lucidesa com a eines de treball. Ha viscut intensament la profunditat i el misteri de la llengua. I ha oscil·lat sempre entre l’ús literari i l’ús col·loquial, dialectal, de la nostra fixació gramatical capbussant-se sempre en els perquè, cercant sempre la lògica de l’ús, amb una voluntat pedagògicament explícita i científicament necessària. Tanmateix, als parlants anònims la seva tasca els pot resultar invisible i, en canvi, la seva aportació com a lingüista, com a científic de la llengua amb obres de referència i al capdavant d’equips de col·laboradors altament qualificats, és determinant.

A més, és un professor magnífic i sincer que ha escrit:

“moltes vegades, quan els alumnes amb els caminadors fàcils que m’he esforçat a proporcionar-los, ja practicaven d’esma tal o tal punt de la sintaxi, jo encara no sabia ben bé on érem, què s’esdevenia; m’assaltaven dubtes de tota mena, que encomanava als alumnes; i al final de la sessió sovint ens trobàvem tots desconcertats. Sort que al llarg del curs els fets s’anaven aclarint els uns amb els altres, i ens quedava la satisfacció d’un enriquiment palpable, d’un enfortiment del criteri davant els fenòmens lingüístics” (fins aquí la cita del pròleg dels *Estudis de Sintaxi Catalana* de 1972).

I puc donar fe de l’espectacle fulgurant del seu magisteri. De com és un professor que escolta els seus estudiants, els fa participar, vol sentir-los, s’exposa, s’arrisca i es dona per complet. Un professor que –em permetran la referència col·loquial- ha fet sempre Bolonya, abans de Bolonya. Perquè no només vol comunicar “sabers”, essent conscient que la llengua és un ésser viu que evoluciona, muta, es transforma, es contamina... Sinó que comparteix competències, concedeix pautes de comportament, pensa i ajuda a pensar, en una paraula: **ensenya**. Un professor que no té por de contradir-se, de fer saber que l’evolució i la modificació de les certeses és només un senyal del pensament en acció, de la reflexió seriosa i responsable; perquè sap que les certeses acostumen a ser sempre sinònim de l’abandonament de l’interrogar-se perpetu al qual ell s’ha consagrat.

Però, alhora, té una dimensió pública que expressa aquest compromís de forma explícita, amb articles a la premsa, contribuint a la reflexió col·lectiva, àmplia, política, nacional. Són seves aquestes paraules:

“Qui intenta destruir la llengua d’un poble és un enemic d’aquest poble. Tots els governs espanyols han estat enemics nostres: durant segles i sense treva han intentat destruir la nostra llengua de diverses maneres, amb lleis, amb refinada repressió escolar, amb bombardejos, enverinant incansablement el país amb tots els mitjans de comunicació” (“Avui”, 28 de desembre de 2006).

O, en el mateix article, més avall:

“La nostra societat està profundament desorientada perquè tots els nostres governs autonòmics han tractat aquest assumpte amb una perillosa i ben perceptible actitud de subordinació del nostre poble i de la nostra llengua a una altra entitat política i a una altra llengua” (*Avui*, 28 de desembre de 2006).

Es pot dir més alt, però se’m fa difícil imaginar poder sentir-ho dir més clar. No sempre tothom està preparat per assumir el fuet de la seva consciència. Perquè és transgressor, innovador i exemplar. Però també incòmode, arriscat, valent. I és que ho té claríssim, senyores i senyors. Crec que no m’erro si dic que per ell la seva professió és un privilegi perquè és perfectament conscient de la seva transcendència. L’exerceix amb modèstia, amb generositat i també amb responsabilitat. És un gran mestre que en iniciar els estudis de

magisteri només se sabia posseïdor d'una llengua ferrenya. I, tanmateix, es va deixar penetrar pel misteri insondable del doll poètic del Riba traductor de l'*Odissea* fins al punt d'afirmar:

“Quan has llegit una obra com aquesta, el teu camí ja es irreversible, el teu camí lingüístic i el teu pensament patriòtic i polític: perquè aquesta realitat pren sediment en les teves entranyes per sempre. Per sempre més t'adones del que és una llengua, del que és la teva llengua, que secularment ha sigut un objecte prohibit i reprimit” (frag discurs *Honoris Causa*).

Em sembla diàfan: pel guardonat d'enguany l'amor a la llengua és una prioritat, sense sentimentalismes, amb coherència, per ciència i per docència. Segurament com un influx més del seu admirat Pompeu Fabra, reformador tècnic de la llengua (en les seves pròpies paraules) i ideòleg del paper social i polític d'aquesta llengua: l'amor a la llengua és una qüestió de dignitat. Per això ha afirmat:

“Després no ens demanin a la gent del carrer que defensem la llengua, perquè no podem. Ha de ser el nostre govern que planti cara d'una vegada. Han de ser les nostres entitats cíviques, acadèmiques, culturals de tota mena que reaccionin amb contundència. No pas amb l'enèsima noteta de premsa. No pas amb una altra taula rodona sobre les enquestes lingüístiques. No pas queixant-se i pidolant com qui no gosa. Cal que diguem a la cara a qui correspongui que no podem tolerar ni un minut més el sarcasme, la mentida, la humiliació, l'afebliment del nostre poble. No podem esperar més. Plantem cara (*Avui*, 28 de desembre de 2006).

Amb aquestes paraules ja queda desvelat el misteri de la nit. Jo tampoc no puc esperar més per presentar el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes 2009, el professor, lingüista, vicepresident de l'Institut d'Estudis Catalans, Doctor Honoris Causa per la Universitat de Lleida i catedràtic de la Universitat de Barcelona, el Dr. Joan Solà i Cortassa.